

گفت
و گو

سامان کتاب چه می‌کند؟

اشاره

نزدیک یک دهه است که دفتر انتشارات کمک آموزشی هر ساله در پاییز جشنواره‌ای برگزار می‌کند و کتاب‌های برگزیده در زمینه علمی و آموزشی را در رشته‌های گوناگون معرفی و از مؤلفان و ناشران این کتاب‌ها تقدیر می‌کند. آنچه می‌خوانید، متن گفت‌وگویی است که در این زمینه با آقای محبت‌الله همتی - رییس گروه داوران دفتر انتشارات کمک آموزشی که هر سال «جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد» به همت او برگزار می‌شود - انجام شده است. رشد

■ جناب همتی، شما امسال نهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد را برگزار کردید. مدیران و معلمان ما در مدارس، از طریق کتاب‌نامه‌های رشد که شما برای آن‌ها می‌فرستید، با دورنمای یک دهه فعالیت شما - به اجمال - آشنا هستند. برای آشنایی بیشتر آن‌ها، از شما خواهش می‌کنیم درباره برنامه‌های خودتان به تفصیل توضیح دهید.

□ وظیفه اصلی دفتر انتشارات کمک آموزشی از بدو تأسیس، تولید مواد خواندنی مناسب برای مخاطبان خود یعنی دانش‌آموزان و معلمان بوده است. این وظیفه قبل از انقلاب با انتشار «مجلات پیک» آغاز می‌شود و پس از انقلاب هم با شروع انتشار «مجلات رشد» استمرار می‌یابد. از جمله مواد خواندنی، می‌توان از تولید و

ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی کار دانش

انتشار «کتاب» نیز در کنار مجلات نام برد. تولید و انتشار کتاب فراز و فرودهای بسیاری در دفتر انتشارات کمک آموزشی داشته است. قبل از انقلاب اسلامی، در این دفتر بیش از ۵۰ عنوان کتاب منتشر شده است که این فعالیت پس از انقلاب با تشکیل واحد کتاب ادامه یافته است. از دل واحد کتاب و به مرور و با رشد کمی و کیفی فعالیت‌های آن، انتشارات مدرسه شکل گرفته که هم‌اکنون از جمله ناشران موفق در انتشار کتاب‌های علمی و آموزشی محسوب می‌شود. اکنون انتشارات مدرسه، ناشر وابسته به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی است.

از حدود ۱۳ سال پیش تاکنون، موضوع کتاب و کتاب‌خوانی در سازمان بحث مهمی بوده است. براساس ضرورت زمانه، نیمه دوم دهه هفتاد، طرحی به نام «طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی»، یا همان سامان کتاب، شکل گرفت و وظیفه اجرای آن به دفتر انتشارات کمک آموزشی محول شد.

■ عناصر یا ارکان این کار چه بود یا چیست؟

این طرح سه عنصر اساسی دارد:
اول، تولید و تعریف ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی است. در این زمینه، تاکنون ۳۰ عنوان راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی تولید و منتشر شده است. این راهنماها در سایت samanketab.roshdmag.ir قابل مشاهده است.

هدف اساسی این راهنماها، هدایت تولیدکنندگان کتاب‌ها و سوق دادن آن‌ها به سوی تولید آثار مناسب برای مخاطبان است. در واقع این فعالیت ناظر به تولیدکنندگان کتاب‌های آموزشی (مؤلفان و ناشران) است و نقش هدایتی فعالیت‌های نشر کتاب را به عهده دارد. عنصر دوم، انتشار مستمر «کتاب‌نامه‌های رشد» به عنوان فهرستگان کتاب‌های مناسب و مرتبط با برنامه‌های درسی است. در طول این سال‌ها، نوزده هزار کتاب توسط معلمان زبده و کارشناسان گروه‌های درسی بررسی شده است که از این میان، نزدیک به ۹ هزار کتاب، در کتاب‌نامه‌ها و برای دوره‌های تحصیلی گوناگون، به شکل توصیفی معرفی شده است. این فعالیت ناظر به نیاز مصرف‌کنندگان کتاب‌های آموزشی یعنی معلمان و دانش‌آموزان است. در واقع، در این فهرستگان، کتاب‌هایی که با محتوای برنامه‌های درسی ارتباط

مفهومی و محتوایی دارند، معرفی می‌شوند. این کتاب‌نامه‌ها می‌توانند به عنوان مرجع، برای تجهیز کتابخانه‌های کلاسی و آموزشی‌گاهی استفاده شوند. نقش کتاب‌نامه‌های رشد، حمایت از آثار مناسب آموزشی است.

سوم، برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد است. در این جشنواره، در فاصله زمانی معینی که فراخوان هر جشنواره آن را مشخص می‌کند، کتاب‌های چاپ اول هر دوره داوری می‌شوند که از میان آن‌ها بهترین‌ها معرفی و به پدیدآورندگان آن‌ها جوایزی اهدا می‌شود. نقش عمده جشنواره‌ها، جریان‌سازی در حوزه کتاب‌های آموزشی و تشویق آثار مناسب‌تر است. این فعالیت نیز ناظر به فعالیت تولیدکنندگان است.

تاکنون ۹ دوره جشنواره برگزار شده است، یعنی به‌طور متوسط هر سه سال دو جشنواره. جشنواره دهم که در سال ۱۳۹۲ برگزار خواهد شد، به کتاب‌های دوره‌های ابتدایی و راهنمایی اختصاص دارد و کتاب‌های چاپ اول سال‌های ۱۳۸۹، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ را شامل می‌شود. از همین‌جا دعوت می‌کنم، معلمان آثار خود را برای دبیرخانه دائمی سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی ارسال کنند.

■ بخشی از فعالیت‌های واحد کتاب طی دو دهه گذشته، تولید مجموعه کتاب‌های داستانی چلچراغ، مفاخر و... و هم‌چنین کتاب‌های «دوستت دارم ایران، خورشید ایران و بالاخره موسوعه امام حسین (ع)» بوده است. آیا این فعالیت‌ها ادامه دارد یا به آخر رسیده است؟

همان‌طور که عرض کردم، تولید کتاب در دفتر انتشارات کمک آموزشی فراز و فرودهای زیادی داشته است. در دوره‌های پس از انقلاب، نام این دفتر، «مدرسه کمک آموزشی و تجهیز کتابخانه‌های مدارس» بود. بعدها تجهیز کتابخانه‌ها به معاونت پرورشی واگذار شد و نام دفتر به «انتشارات کمک آموزشی» تغییر یافت.

پس از آن که واحد کتاب به انتشارات مدرسه تبدیل شد و انتشارات مدرسه بزرگ و بزرگ‌تر شد و کم‌کم از تولید آثار مورد نیاز دانش‌آموزان و دیگر موضوعاتی که سیاست‌های دفتر ایجاب می‌کرد، به نحوی سرباز زد. در نتیجه، واحد کتاب دوباره براساس شرح وظایف دفتر شکل گرفت و فعالیت‌هایی را برای تولید کتاب‌هایی که در آن دوران مجموعه نشر کشور از انتشار آن‌ها ناتوان بود، سرلوحه کار خود قرار داد. از این‌جا بود که مجموعه موضوعاتی تحت عنوان «شرح حال مفاخر و...» شکل گرفت. با مهم شدن طرح سامان‌بخشی و مصوبه ۸۲۸ شورای عالی آموزش و پرورش، مقرر شد توان مجموعه کارشناسی دفتر در قالب فعالیت طرح سامان‌بخشی به کار گرفته شود. لذا این فعالیت‌ها به سوی انتشارات مدرسه هدایت شد تا با ساز و کاری که در انتشارات مدرسه موجود است، ادامه پیدا کند. اکنون در دفتر هیچ‌گونه فعالیت و پروژه‌ای که هدف آن انتشار کتاب باشد، جاری نیست و بخشی از این فعالیت مثل شرح حال مفاخر، در انتشارات مدرسه ادامه پیدا می‌کند. حتی تولید مجموعه «دوستت دارم ایران» و نیز «خورشید ایران»، متوقف شده است و انتشار آن در شرایط کنونی توجیه ندارد. کار انتشار بعضی کتاب‌ها مثل موسوعه امام حسین (ع) هم نیز به پایان رسیده است.

■ قبل از این که به سؤالات دیگر بپردازیم، لطفاً بفرمایید جمع‌بندی‌تان از یک دهه فعالیت معاونت کتاب، از جنبه‌های

■ براساس ضرورت زمانه، نیمه دوم دهه هفتاد، طرحی به نام «طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی»، یا همان سامان کتاب، شکل گرفت و وظیفه اجرای آن به دفتر انتشارات کمک آموزشی محول شد

گوناگون ناشران، مؤلفان، مدارس و دانش آموزان چیست؟ و چشم انداز فعالیت های آینده خودتان را چگونه می بینید؟

□ سؤال مهمی است. در بخش تولید کتاب، نقش «انتشارات مدرسه» به عنوان ناشر وابسته به سازمان در دوره های گوناگون قابل تحلیل است که در حوصله این مصاحبه نمی گنجد و وقت مفصلی می طلبد و مسئله خوانندگان رشد معلم هم نیست؛ فقط همین که انتشارات مدرسه باید در عرصه نشر علمی و آموزشی «الگو» باشد. در فاز دوم شکل گیری واحد کتاب، به جز موسوعه امام حسین (ع) و مجموعه «چهارده آفتاب» هیچ کدام از فعالیت ها نهایی نشده و هدایت این فعالیت ها به سوی انتشارات مدرسه، امری کاملاً منطقی بوده است.

به هر حال کار سامان بخشی ادامه دارد؟

□ البته که ادامه دارد. اما باید بگویم که در حوزه ترویج کتاب و کتاب خوانی، تاکنون متأسفانه سیاست واحدی در سطح وزارت آموزش و پرورش نبوده است که امیدوارم با مصوبه جلسه شماره ۸۲۸ شورای عالی آموزش و پرورش، مورخ ۸۹/۷/۲، این امر تحقق پذیرد. در سامان بخشی کتاب های آموزشی در طول یک دهه گذشته، بیشتر فعالیت ها، به ارتباط با تولیدکنندگان معطوف بوده است و معلمان و دانش آموزان کمتر با خروجی های این طرح آشنا بودند. البته در آینده جهت گیری طرح، به سمت مصرف کنندگان کتاب در فرایند یاددهی - یادگیری تغییر خواهد یافت.

وظیفه اصلی مدرسه، اجرای برنامه درسی مصوب است. هجوم بی رویه کتاب های نامناسب و مناسب به مدارس، یادگیری را دچار مشکلاتی کرده است که با مصوبه ۸۲۸ این امر روال منطقی تری خواهد یافت.

کتاب مناسب، حوزه یادگیری را گسترش می دهد و منابع یادگیری را متنوع و امر یادگیری را تسهیل می کند و عمق می بخشد. فلسفه وجودی طرح سامان بخشی، گسترش مواد آموزشی با محوریت برنامه های درسی است. حمایت از کتاب مناسب و استفاده از آن در فعالیت های یاددهی - یادگیری، بحث مهمی است که ما در پی آنیم. فکر می کنم شرایط به گونه ای پیش می رود که اتخاذ سیاست واحد در سطح وزارت آموزش و پرورش، می تواند ما را در تحقق اهداف مهمی که داریم، یاری کند.

■ آقای همتی، وقتی از «کتاب های آموزشی» صحبت می شود، ناخودآگاه ذهن به طرف کتاب های کمک درسی و کمک آموزشی و کتاب های کار و تمرین و... می رود و موضوع کتاب خوانی و مطالعه غیردرسی و کتابخانه مدرسه، مغفول می ماند. دفتر در قبال تجهیز کتابخانه های مدارس تا چه حد مسئول است؟

□ اولاً کتاب آموزشی مفهومی است که تعریف و ویژگی های انواع آن در اولین راهنمای تولید کتاب های آموزشی بیان شده است. اما عرض می کنم که کتاب کمک درسی یکی از انواع کتاب های آموزشی است که ارتباط بسیار تنگاتنگی با کتاب درسی دارد. اما انواع و مفهوم کتاب آموزشی بسیار گسترده است. کتاب های مرجع مثل انواع فرهنگ ها و دایره المعارف ها، از جمله کتاب های آموزشی هستند. توصیه می کنم، همکاران محترم به راهنمای شماره ۱ که در سایت موجود است، مراجعه کنند.

ثانیاً دفتر انتشارات کمک آموزشی در قبال تجهیز کتابخانه های مدارس، نقش مستقیمی ندارد و سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی به عنوان متولی و تولیدکننده برنامه درسی، در این باره به طور عمده نقش سیاست گذار را ایفا می کند. البته این نقش با مصوبه گفته شده پررنگ تر می شود.

■ شما حداقل سه رسانه در اختیار دارید تا فعالیت های خود را به اطلاع برسانید: ۱. سایت ۲. نشریه جوانه ۳. مجلات رشد. درباره هر یک و چگونگی ارتباط متقابل بین مخاطبان خودتان توضیح می فرمایید؟

□ ۱. در حال حاضر سایت سامان کتاب، مجموعه اطلاعاتی را که در طول یک دهه فعالیت انجام شده است، در اختیار مخاطبان قرار می دهد و بخش های متنوعی دارد که نیازهای مخاطبان گوناگون را پاسخ می دهد. جنبه اطلاع رسانی آن فعال ارجحیت دارد. در آینده ای نزدیک، تغییراتی در آن ایجاد خواهد شد تا سطح تعاملی آن ارتقا یابد.

نشریه جوانه با برگزاری اولین جشنواره کتاب های آموزشی رشد در سال ۱۳۷۹ شکل گرفت و تا دو سه سال به عنوان ویژه نامه جشنواره منتشر می شد. بعدها دوستان و همکاران مجوز انتشار آن را از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی گرفتند تا به شکل فصل نامه منتشر شود. این نشریه، تنها نشریه ای است که به شکل تخصصی به موضوع کتاب های آموزشی می پردازد. پی دی اف شماره های آخر آن در سایت قابل مشاهده است؛ بعضی از مقالات آن نیز همین طور.

گهگاهی فعالیت بخش کتاب هم در مجلات رشد منعکس می شود. اما موضوع کتاب و تألیف کتاب های آموزشی توسط معلمان، بحثی است که جا دارد نشریه معلم به آن بپردازد. ماهیت تألیفات معلمان در شرایط کنونی با سال های نه چندان دور تفاوت هایی داشته است که خوب است ابعاد آن برای همکاران عزیز روشن شود.

■ تاکنون ۹ دوره جشنواره برگزار شده است. یعنی به طور متوسط هر سه سال دو جشنواره. جشنواره دهم که در سال ۱۳۹۲ برگزار خواهد شد، به کتاب های دوره های ابتدایی و راهنمایی اختصاص دارد و کتاب های چاپ اول سال های ۱۳۸۹، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ را شامل می شود